

2-419

A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS FÜZETE!



Középfok

Horváth Tibor

**KÖNYVISMERET
NÉPRAJZ**



**KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT**

1962

TARTALOM

A néprajz tárgya, módszere, rendszere	3
Tárgy	3
Módszer	7
Rendszer	8
Néprajzi könyvismeret	15
A néprajzi irodalom történetének vázlata	15
A nemzetközi szakirodalom legjelentősebb művei.	15
A magyar néprajzi gyűjtések. Szakirodalmunk áttekintése	20
A néprajzi tájékoztatási apparátus	25
A forrásokban és a gyűjteményekben való el- igazodás	26
A szakirodalomban való tájékozódás	32
A könyvtár feladatai a néprajzi ismeretterjesztés területén	36

H 92

HORVÁTH Tibor

Könyvismeret. Néprajz. [Közread. az]
O[rszágos] Sz[échenyi] K[önyvtár]Könyv-
tártudományi és Módszertani Központ. Bp.
1962. 40 p. 20 cm.

/A könyvtárosképzés füzetei. Középfok./
Soksz.

39:019.941(078)

39(078)

Kiadja a Könyvtártudományi és Módszertani Központ

F.k.: Barabási Rezső

1962. szeptember 30.

Példányszám: 600

Terjedelem: 2 A5 iv

Készült a KMK házi sokszorosítójában

(Bp. VIII. Múzeum-u. 3.)



A NÉPRAJZ TÁRGYA, MÓDSZERE, RENDSZERE

TÁRGY

A néprajz tárgykörének pontos meghatározása körüli viták szinte egyidősek a néprajz tudományának kialakulásával. Egy szabatos definíció hiányának nemcsak az az oka, hogy a néprajz a vizsgált jelenségek kutatásában kénytelen osztozni más tudományokkal, mint az irodalomtudomány, zene, történettudomány, nyelvészet stb., hanem az is, hogy a vizsgált jelenségek maguk sem különülnek el mereven a néprajz tárgykörén kétségtelenül kívül eső jelenségektől. Hozzájárul ehhez még bizonyos terminológiai bizonytalanság, illetve a tudomány elnevezésének országunkénti módosulása is. Az alábbiakban éppen ezért nem törekedhetünk egy minden tekintetben kifogástalan meghatározásra a néprajz tárgyát, mibenlétét illetően, inkább több elképzelés ismertetésével tartalmában helytálló körülhatárolást próbálunk adni. Ezzel nem követünk el különösen nagy eretnekséget, legfeljebb a formális logika szempontjából kifogásolható ez a szépséghiba. A társadalmi és szellemi élet vizsgálatával foglalkozó szaktudományoknak - éppen a vizsgált jelenségek bonyolultsága miatt - gyakran le kell mondaniuk a pontos definíciókról /gondoljunk például arra, hogy az irodalomtudomány máig is adós a realizmus, romantika stb. meghatározásával/, s helyette az általunk is alkalmazott módszert választják.

A néprajzot idegen szóval etnográfának nevezik. Az "ethnosz" görög szó, jelentését a magyar nyelvben leginkább a "nép" szó jelentése közelíti meg. Az etnográfia pedig a "Magyarság néprajza" szerint "a nép életmódjának, tevékenységének, gondolkodásának és művészi megnyilatkozásainak hagyományokon alapuló jegyeivel foglalkozó tudomány", tehát a nép életkörülményeit, életmódját, megnyilatkozásait vizsgálja. Mindezt népi kultúrának nevezzük, melynek jellegzetessége, hogy hagyományokon alapszik és személytelen.

Egy tudomány önálló voltának és tudományvoltának feltétele, hogy van-e önálló tárgya, a vizsgálathoz önálló módszere, s végül képes-e tudományos magyarázatot adni a vizsgált jelenségekre. A néprajz önálló tárgya mindaddig vitatható volt, amíg meg nem jelent Ernst Grosse: Die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft c. könyve /Leipzig, 1896./, amelyben a szerző először bizonyította induktíve, hogy az ősi törzsek családformái és foglalkozásai /gazdasága/ között, másodszer /szempontunkból most ez a fontosabb/ az egyes kultúrák között törvényszerű kölcsönhatások vannak. Kulturális jelenségekkel számos tudomány foglalkozott addig is, de a kölcsönhatások törvényeinek vizsgálata az egyes etnikumokban már a rokontudományok vizsgálódási határára kívül volt, s így ezek kutatása önálló tudomány kialakulását eredményezte. E.B.Tylor kutatásai során össze is kapcsolta a folklórt az őstörténeti vizsgálódásokkal. Ezzel nyert polgárjogot a néprajz a tudományok között. Ami az önálló módszert és az elméleti magyarázatokat illeti, a későbbiekből kiviláglik, hogy a néprajz e tekintetben is megfelelő a kívánalmaknak.

A nép életmódjának vizsgálata természetesen feltételezi, hogy a kutatás során foglalkozni kell azokkal a természeti és társadalmi körülményekkel, amelyek a népek életmódját kialakítják. Voltak olyan elképzelések is, amelyek a biológiai adottságai által meghatározott embernek a történeti környezethez való viszonyát, alkalmazkodását tartot-

ták döntő tényezőnek és a néprajz helyét a természet- és társadalomtudományok között jelölték meg. A természeti körülmények, különösen a biológiai adottságok döntő voltának hangsúlyozása elfogadhatatlan egyoldalúsághoz vezetett, helyenként pedig tudománytalan magyarázatok számára nyitott utat. A természeti körülmények, elsősorban a földrajzi környezet kétségtelenül hatással van a népek életmódjára. Ezt a néprajztudósok mindig el is fogadták. A néprajz egy időben a földrajz testvértudománya volt és földrajztudósok is művelték. Ma lényeges, de nem döntő tényezőnek tartjuk a természeti feltételeket a kultúrák kialakításában.

A történeti körülmények vizsgálata viszont ma már inkább a vizsgálódások homlokterébe kerül, és éppen ennek hangsúlyozása nyomán a néprajzot sokan a történeti tudományok egyikének tartják. A néprajz "a történettudományok egyik önálló ága, amely a kultúrának azon rétegeit kutatja, amelyekre vonatkozóan nem /vagy csak kis számban/ állnak rendelkezésre írásos források; anyagát tehát az írástalan élő jelenségekből meríti" - határozza meg a néprajzot Vajda László.

Az egyes népek kulturája a történelmi különfejlődés következtében más és más. E kultúrák megkülönböztető jegeit a néprajz etnikai specifikumoknak nevezi, az etnikai specifikumok összességét etnikumnak, és etnikumnak nevezik azokat a társadalmakat is, amelyekre az etnikai specifikumok összessége jellemző. Ilyen etnikum pl. a magyarság, szlovákság stb. Az etnikumon belül megkülönböztethető közösségeket etnikai csoportoknak hívjuk /nálunk ilyen például a székely, palóc stb./.

Az etnikumok, etnikai csoportok ugyan történeti különfejlődés eredményei, egy adott időszakban a vizsgáló számára azonban területileg, földrajzilag egymás mellett,

* Vajda László: Bevezetés a néprajztudományba. H.k.n. 1956. Házi soksz.

mégis elkülönülve adódnak. Ha nem innen, a földrajzi elhelyezkedés oldaláról vizsgáljuk e közösségeket, hanem időben, akkor eljutunk az etnikumok történeti fejlődésének meghatározott fokára jellemző társadalmi-gazdasági szervezeti formákhoz, amelyeket etnikai kategóriáknak nevezünk. Ilyen etnikai kategóriák pl. a nemzetség, törzs, törzsszövetség, nép, nemzet. Az a folyamat pedig, amelynek során az egyes népek kulturája kialakult, az etnogenezis folyamata.

Visszatérve az eredeti kiindulásunkhoz, azt mondtuk, hogy az etnikumokra /és csoportokra, másrészt az etnikai kategóriákra/ jellemző azon kulturális jelenségekkel* foglalkozik a néprajz, amely hagyományos és személytelen. A hagyományos szó bizonyos magyarázatra szorul, mert nem jelenti a népi kulturák változatlanóságát. A hagyományos egyrészt a kulturális javak továbbadásának módjára utal, ti. hogy generációról generációra, "szájról-szájra" hagyományozódik közvetlenül, nem írásos formában, másrészt azt jelenti, hogy "minden, ami a művészetek egész területén, felülről "továbbélni" látszik, sohasem... az azonosság, hanem mindig... a hasonlóság; nem a régiség, hanem az aktuális érvény, vagyis a relatív ujság; és nem függő jellege, hanem spontaneitása szempontjából bírálendő el.**

Végül a személytelen szót kell magyarázni. A népművészet személytelensége korántsem jelenti, hogy a nép között nincsenek alkotó egyéniségek. Sok parasztművésznek például a nevét is ismerjük /e kérdést lásd később/. Azt jelenti inkább, amit Ortutay Gyula a népköltészet esetében mondott, s mi ezt nyugodtan általánosíthatjuk az egész népi kulturára: "Amíg a műköltészetben a közösség mindig az egyénin keresztül tükröződik, addig a népköltészetben fordítva, az egyéni

* A kultúra fogalmát a legtágabb értelemben használjuk, tehát az anyagi, társadalmi és szellemi kulturát egyaránt magában foglalja.

** Marót Károly: Survival és revival. = Ethnográfia, 1945. 8.p. /A továbbiakban: Ethn./

szándék csak a közösség hagyományos formáin keresztül fejezheti ki magát".

MÓDSZER

A néprajzi kutatás módszertani szempontból két részre osztható. Az első a gyűjtés, a második az összegyűjtött anyag feldolgozásának szakasza.

A gyűjtés rendkívül körültekintő, gondos előkészületeket kíván és főleg nagy gyakorlatot. A gyűjtő kutató igen egyszerű módszerekkel dolgozik: megfigyel, leír, esetleg más uton /fénykép, magnetofon/ rögzíti adatait. A nehézséget az jelenti a gyűjtőmunka során, hogy ténylegesen a közösségi érvényű, valóban a néprajzot érdeklő adatokat kell leírni és lehetőleg pontosan rögzíteni. Vigyázni kell, hogy a leírás kiterjedjen a variánsokra is. Nagy gonddal kell megkülönböztetni az un. funkcionális adatokat az intencionális adatoktól /az előbbi a megfigyelő által észlelt adat, az utóbbi a vizsgálat alanyától kapott értesítés, vélemény/. Mesék, versek esetében a nyelvi hűség fontos követelmény. Figyelembe kell venni, hogy a gyűjtő idegen embernek számít, és ez eleve befolyásolja az adatközlők viselkedését /pl. igyekeznek "városiasan" beszélni, gondolkodni/. Régebben - helytelenül - a gyűjtő gyakran "belejavított" a szövegekbe, amely elítélendő akkor is, ha a szöveg szebb lett általa.

A feldolgozás stádiumában az anyagból mindenekelőtt meg kell rajzolni az etnikum vagy etnikai csoport egységes néprajzi képét. Ez leíró módszer alkalmazását jelenti. A kapott variánsok egybevetésével értékes következtetések levonása válik lehetővé. E munkát már összehasonlítások alapján, tehát összehasonlító módszerrel végzik. A motívumok elterjedésének vizsgálata szintén az utóbbi módszert kíván-

ja meg, de jóval túlterjed az egyes néprajzi egységek, sőt egyes etnikumok vizsgálatának határán is. A feldolgozás stádiumában kell az okozati összefüggéseket is feltárni, egyrészt az egyes etnográfiai jelenségek között, másrészt a néprajzi jelenségek és a történeti, társadalmi, természeti tényezők összefüggésében. E fázisnál oknyomozó módszert alkalmaznak.

Természetes, hogy a különböző módszerek alkalmazása a gyakorlatban nem válik szét ilyen mereven, és nem rögzíthető kizárólagosan a munka egyik szakaszára sem. Egy néprajzi kiadványnál azonban a felhasználás érdekében szükséges megállapítani, hogy pl. csak leírja-e a jelenségeket, vagy összefüggéseket is kutat stb., mert ettől függően más az egyes könyveknek, kiadványoknak a szerepe a tájékoztatásban. Gyakran a referensz-kérdés úgy vetődik fel, hogy a módszertani szempontokat nem mellőzhetjük.

RENDSZER

Miután tisztáztuk nagy vonalakban a néprajz tárgyát és módszerét, ennek birtokában rendszerezhetjük, azaz megállapítjuk ágazati tudományait, ezek egymáshoz való viszonyát, továbbá kitérhetünk néhány szóval a néprajz és a többi tudomány kapcsolatára.

A tudományoknak tárgyi és módszertani felosztását szoktuk megadni.*

Tárgyát már meghatároztuk, a továbbiakban a népi kultúra összetevőinek megtalálása a feladatunk. Régebben a néprajz tárgyi felosztása során tárgyi néprajzról és folklór-ról beszéltek, ma azonban a kultúra három összetevőjének - anyagi kultúra, társadalmi kultúra, szellemi kultúra - meg-

* E felosztás elvi indoklását lásd Nyakó István: Tudományrendszer. Bp. KMK. 1962.

felelően tárgyi, szociális és szellemi néprajzot /folklórt/ szokás megkülönböztetni.

A néprajzban alkalmazható három legfontosabb módszer - leírás, összehasonlítás, oknyomozás - adja az etnográfia módszertani felosztását. Ugyanakkor a néprajz mindhárom módszertani ága párosulhat valamely szemlélettel, amely szorosan meghatározza a módszert is. Nevezetesen az etnográfiai jelenségeket szemlélhetjük történeti változásaikban, másrészt a történeti szempontok mellőzésével, mint eredményt, úgy, ahogyan a vizsgálat számára egy meghatározott időben adódik. /Ez utóbbit szinkronikus szemléleti módnak neveztük, az előbbit diakronikusnak./ Ugyanakkor a néprajzi vizsgálatokat végezni lehet egyetlen etnikumon, vagy etnikai csoporton belül stb., vagy úgy, hogy a vizsgálat tulerjed egyetlen etnikum határaira. Ez utóbbi alapján különböztetjük meg a regionális és egyetemes vizsgálatot.

E szempontok figyelembe vételével a néprajzi tudományok rendszerét a csatolt leegyszerűsített táblázaton szemlélhetjük. /L. 1.sz.táblázat/ A táblázaton a regionális-egyetemes, illetve a történeti-aktuális sorokat választottuk el átlósan, mert mindegyik párosulhat leíró, összehasonlító stb. módszerrel. A rendszerhez pedig annyit, hogy mint minden rendszer, a valóságos összefüggések, arányok, tények bizonyos leegyszerűsítésével jár, hiszen bonyolult jelenségek csak bizonyos esonkitás áldozatával vázolhatók - esetünkben például - két szemszögből. Ezért e rendszer megtanulása mellett sohasem szabad elfelejteni, hogy a valóság bonyolultabb, és az általunk külön tudományágként kezelt néprajzi ágazatok szorosan összefüggenek egymással, határaik elmosódnak.

A rendszerrel kapcsolatban szükséges bizonyos terminológiai kérdéseket megvizsgálni. Meglehetősen sokáig a néprajz megjelölésére mind az etnográfia, mind az etnológia kifejezést használták. Az etnográfia e szaktudomány leíró, empirikus jellegére utal. A néprajz fejlődésével és az elméle-

ti alapok kialakulásával jogosan vetődött fel, hogy inkább etnológiának hívják e tudományt, /néprajz helyett néptudománynak/, ezzel is jelezve, hogy nem tapasztalati tények összességéről van szó csupán és ezek magyarázatáról legfeljebb, hanem tudományról, amely jelenségeit igazolt, vagy valószínűsített elméleti megállapításokkal magyarázza. Az is kétségtelen, hogy a néprajz ennek ellenére jelenleg még legnagyobb részében megmaradt empirikus, leíró tudománynak. Ezért ma a néprajz egészét etnográfianak nevezik, etnológiának pedig az oknyomozó-összehasonlító ágazatát. Az etnológia tehát az etnográfia ágazati tudománya, méghozzá elméleti ága. A magyar, közép-európai és szovjet szóhasználat ma már ezt következetesen így használja. Más - főleg korábbi - elképzelések szerint az etnológiát lefoglalták a folklór, szellemi néprajz jelölésére. Voltak, akik az etnológiát a recens /élő/ őstársadalmakkal /pl. pigmeusok/ foglalkozó ágazatnak tekintették, szemben a parasztkulturákkal foglalkozó etnográfiával.

A nyugati, főleg angolszász szóhasználat a fentiek mellett a mienktől eltérő is lehet, és a néprajztudomány elnevezésére az antropológia kifejezést /a mi értelmünkben "embertan"/ alkalmazzák. Besterman másodfokú bibliográfiájában "anthropology" címszó alatt találjuk az anyagot. Gyakran - hogy az embertantól a néprajzot elválasszák - jelzővel ellátva, "social" és "cultural anthropology"-nek jelzik. Ezt a terminológiát használja az UNESCO kurrens bibliográfiája is. /Ld. később./ A változatos és következtelen szóhasználatban gyakran a szellemi néprajzot elválasztják az antropológiától és a nálunk is meghonosodott folklórnak nevezik. /Pl. Besterman is./ Mint a terminológiai vitáknál általában, e vita mögött is tartalmi kérdések húzódnak: a nyugati néprajztudomány tényleg közel áll az antropológiához. E kérdést itt nem részletezzük.

Az etnográfiát rendkívül sokoldalú kapcsolat fűzi más tudományokhoz. A néprajz egyik első magyar teoretikusa,

Katona Lajos * hat fő tárgyi ágazatra osztotta e tudományt úgy, hogy az ágazatok olyan logikai és módszertani sorrendet alkotnak, amelyben az első ágazatra épül a második, az első kettőre a harmadik, az első háromra a negyedik stb., azaz az elsők meghatározzák a további ágazatokat.

Ágazatai közül kettőt, a földrajzot és az antropológiát a néprajz feltételezi a logikai rendben, az utolsó kettő, a pszichológia és szociológia viszont a néprajz eredményeire támaszkodik.

A néprajz és a többi tudomány kapcsolatára Solymossy Sándor táblázatát mellékeljük, amely egyik sok tekintetben kifogásolható tanulmányában jelent meg**. A táblázaton tekintsünk el a tudományok sorrendiségétől. /L. 2.sz. táblázat./

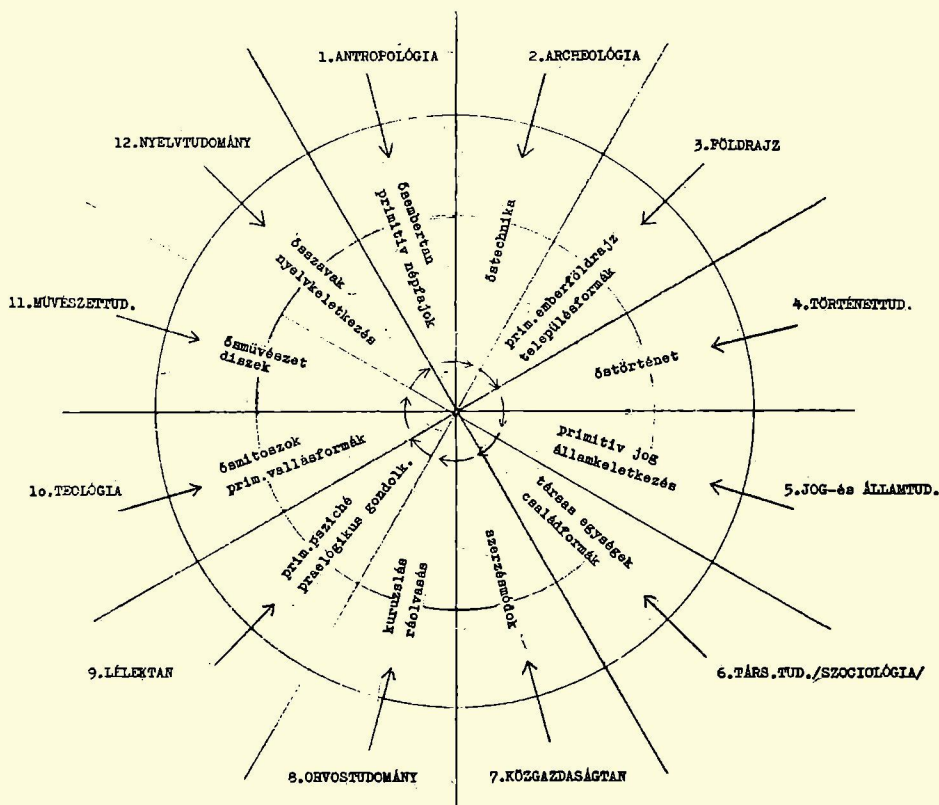
* Katona Lajos: Ethnográfia, ethnológia, folklór. = Ethn., 1890. 69-87.p.

** Solymossy Sándor: Az ethnológia tárgyköre és módszere. = Ethn., 1926. 1-19.p.

A NÉPRAJZTUDOMÁNY RENDSZERE

MÓDSZER	LEÍRÓ	ÖSSZEHASONLÍTÓ - OKNYOMOZÓ	
		Összehasonlító /analóg esetek/	Oknyomozó
TÁRGY	regionális	egyetemes	
	szinkrónikus /egyidejű/	diakrónikus /történeti/	
SZELLEMI ÉLET (mese, dal, ballada, monda, stb.)	leíró szellemi néprajz (folklor)	összehasonlító szellemi néprajz (folklor)	oknyomozó szellemi néprajz (folklor)
SZOCIÁLIS VISZONYOK (társ.szervezeti prob- lémák, társulások, jogi, erkölcsi szokások, szertartások, stb.)	leíró szociális néprajz	összehasonlító szociális néprajz	oknyomozó szociális néprajz
TÁRGYAK, ANYAGI JAVAK TERMELÉSE (szerszámok, eszközök, ruházat, stb.)	leíró tárgyi néprajz	összehasonlító tárgyi néprajz	oknyomozó tárgyi néprajz (földrajzi, gazdasági, történeti tényezők ha- tása)

A NÉPRAJZ KAPCSOLATA MÁS TUDOMÁNYOKKAL



NÉPRAJZI KÖNYVISMERET

A NÉPRAJZI IRODALOM TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

A nemzetközi szakirodalom legjelentősebb művei

A néprajzi irodalom első jelentkezéseit, a népek életmódjára vonatkozó első megfigyeléseket, leírásokat jóval az etnográfia kialakulása, a rendszeres néprajzi kutatások megindulása előtti időkre tehetjük. Az ókori auktorok, költők, történetírók, utazók műveiben, a középkori szerzők munkáiban számos értékes részletet találunk, amelyeket a néprajz ma is felhasznál. Az első, kimondottan néprajzi munka Joseph François Lefitau /1670-1740/ francia hittérítő munkája az *indianokról /Moeurs des sauvages americains comparées aux mœurs des premiers temps.* Paris, 1724./, ezért sokan az etnográfia születését 1724-re teszik.

Kétségtelen, hogy a XVIII. század politikai és szellemi mozgalmai, különösen a francia felvilágosodás eszméi hatalmas lökést adtak a néprajzi kutatásnak. Rousseau a "civilizált" életformával a természetes, természetközeli életmódot állítja szembe az utóbbi javára. A felvilágosodás központi gondolatai, a demokrácia, a haladáseszmé /a filozófiában a racionalizmus/ a haladó gondolkozók figyelmét a nép felé fordították. A német államismereti iskola jogelméletében a szokásjogot tette meg minden jog alapjává. Ez a nép felé fordulás a nép romantikus idealizálásán alapult. Némileg jogosan inkább saját eszméik belelátása volt a népek életmódjába. Nagy érdeme azonban, hogy a tudatos vizsgálódásokat megindította, s kezdték a nép kultúráját tanulmányozni, elsősorban a folklorisztika területén. A kezdő lépéseket a német Johann Gottfried Herder /1744-1803/ tette meg, amikor kiadta első népköltési gyűjteményét az európai népek dalai-ból németre fordítva *Volkslieder* címen, és a sokoldalú Grimm-

testvérek, Wilhelm /1786-1859/ és különösen Jacob /1785-1863/, akinek a közismert mesegyűjteményt köszönhetjük.

A XIX. században a néprajzi kutatás differenciálódik; az egyik nagy vizsgálódási területe az európai parasztkultúrák, - ennek az utnak elindítója Herder és a Grimm-testvérek - a másik ut az őstársadalmak vizsgálata.

Az utóbbi területen korszakalkotó munka volt Johann Jacob Bachofen klasszikafilológus /1815-1887/ műve a matriarchátusról /Das Mutterrecht. Stuttgart, 1861./. Bachofen a mitoszok, elsősorban a görög mitológia alapján felvázolta az emberiség fejlődésének korai fokozatait. Bizonyította, hogy az apajogi fejlődési fokokat egy anyajogi kezdeti formának kellett megelőznie. Megállapította a matriarchátus belső szakaszait is. Idealista, evolucionista felfogása elénére /a fejlődés nála egyenlő a szellem tökéletesedésével/ műve határkő az őstörténeti kutatásban.

Bachofen kortársa és barátja volt az amerikai jogász Lewis Henry Morgan /1818-1881/, aki az indiánok társadalmának vizsgálata során felfigyelt arra a jelenségre, hogy az indián rokonnevek és a tényleges rokon kapcsolatok között különbségek mutatkoznak. Morgan feltételezte, hogy a kapcsolatok és az elnevezések közötti különbség onnan származik, hogy a nyelv konzervatívabb lévén, az elnevezések megelőző állapotok rokon kapcsolatait tükrözik. Főművében, az Ancient society-ben /1877/ megalkotja őstörténeti periodizációját /vadság, barbárság, civilizáció/, amelyet ma is elfogadunk. A mű külön értéke, hogy a periodizáció egyúttal - Morgan szavaival - "a létfenntartás forrásainak" változásain alapszik. Marx és Engels igen nagyra értékelte Bachofen és Morgan munkásságát. Engels műve, A család, az állam és a magántulajdon eredete, Morgan kutatásain alapszik. Az Ancient society-t magyarra is lefordították: Az ősi társadalom, vagy kutatások az emberi fejlődés menetéről a vadság állapotából a barbárságon át a civilizáció felé. /Bp. Gondolat. 1961./

Az így kialakult evolucionista iskola a néprajzot a tudomány rangjára emelte. Hatalmas gyűjtemények keletkeznek, ezek feldolgozása szervezett keretek között kezdődik. A néprajz Angliában tanszeret kap, első vezetője Edward Burnett Tylor /1832-1917/, aki lenyűgöző adattudás birtokában a szokásjog és a halottkultuszok vizsgálatával közelíti meg az őstársadalmakat. Főműve a Primitive culture. Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art and custom. /4.rev. ed. London, 1903./, első kiadása 1871-ben jelent meg. Ernst Grosse már említett könyve a kulturjelenségek kölcsönhatásait vizsgálja. Egymás után alakulnak Európa-szerte a néprajzi muzeumok, társaságok. /A Magyar Néprajzi Társaság 1889-ben./

Az európai parasztkultúrákra irányuló, a múlt században meginduló vizsgálatok szükségképpen oda vezettek, hogy

az egyes országokban folyó kutatások fokozatosan elszigetelődtek egymástól, hiszen minden etnográfus saját népének kultúráját kutatta. Ezek a beszűkült kutatások az etnográfiát provinciálissá tették, a néprajz országonként más-más utakon járt. Ezért álltak tanácstalanul az olyan jelenségekkel szemben, mint amilyenek a Vadrózsaperben /ld. 22. p./ felbukkantak. Az akkori tudás birtokában az ilyen kérdéseket nem is lehetett megnyugtatóan megoldani. Ebből a provinciális-musból rázta fel a tudósokat a múlt század végének nagy viája a kulturális jelenségek elterjedésének kérdéséről. A vita legnagyobb eredménye az volt, hogy a figyelmet néhány alapvető kérdésre irányította, megteremtette az európai, az egyetemes néprajztudományt s végül a néprajz ettől kezdve szoros kapcsolatot tartott a kultura kérdéseivel foglalkozó elméleti tudományokkal.

A vita Adolf Bastian /orvos, pszichológus, 1826-1905/ és Friedrich Ratzel /antropogeográfus, 1844-1904/ között zajlott. Bastian a különböző etnikumok kultúrájában tapasztalható azonosságokat úgy magyarázta, hogy a primitiveknél azonos lelki alkatot tételezett fel, s szerinte ez az azonos lelki beállítottság és az azonos vagy rokon természeti feltételek különböző népeknél azonos kultúrákat hoztak létre. A differenciálódás későbbi keletű. Tehát a kultúrák keletkezésénél a poligenezis elméletét alkotta meg. Bastian igen elterjedt, tetszetős nézetével szemben Ratzel többször kifejtette ellentétes álláspontját, amely szerint a kulturális jelenségek nem megismétlődően keletkeznek, ez a keletkezés egyszeri aktus, s a népek egymással érintkezve kölcsönösen átadják egymásnak. Ez a monogenezis elmélete. /Vorgeschichte des europäischen Menschen, 1875. és különösen Völkerkunde. Leipzig, 1887-1888./. Ratzel elképzeléseit nagy tényanyaggal, térképekkel, táblázatokkal támasztotta alá. Századunkban álláspontját az etnográfusok többsége elfogadta. Bár a vita a poligenezis és monogenezis hívei között még ma sem zárult le, Bastian hipotézise nem volt sokáig tartható. Tulságosan önkényesnek tűnt a bastiani szimplifikált primitív psziché, a konkrét vizsgálatok pedig éppen nem őt igazolták. Ma mindkét hipotézis, főleg Bastiáné meghaladott, a probléma azonban még fennáll. A néprajznak persze számolnia kell azzal, hogy a motívumok egyezése egyaránt lehet genetikus egyezés, tehát átszármaztatás, átvétel eredménye, de lehet hasonló irányú fejlődés következtében előállott egyezés is. Mindkét lehetőségnek megvannak a feltételei, csak igen sokoldalú vizsgálattal lehet egyiket vagy másikat bizonyítani. Egy azonban bizonyos, az átvétel, átadás rendszerint kölcsönös, nem jelenti egyik vagy másik nép kulturális tehetetlenségét, alacsonyabb rangját.

Ratzel hipotézisének alátámasztása évtizedekig folyt, nyomában kialakult az ugynevezett kultúrtörténeti iskola, amely nyolc kulturgócot tételezett fel /nem azonosak a spengleri kultúrkörökkel!/. Az elméletnek nagy eredményei voltak, csak éppen e kultúrkörök megkonstruálása volt önké-

nyes, s nem tudott magyarázatot adni a kulturák keletkezésére sem /isteni eredetűnek tartották legtöbbször/.* A magyarok közül ennek az iskolának volt híve a néprajz első magyar egyetemi tanára, Solymossy Sándor és tanítványai.

Amikor századunk első évtizedei után a népi kulturák magasrendű volta kétségtelenül igazolódott és a vizsgálatok szociális és társadalmi problémákkal karöltve is jelentkeztek, az uralkodó osztályok szellemi hegemoniájukat féltve támadást intéztek a népi kulturák, helyesebben az európai parasztkulturák ellen. Legkifejelettebb formában Hans Naumann: Primitive Gemeinschaftskultur /Jena, 1921./ c. munkájában jelentkezett az a koncepció, mely szerint a nép között nincsenek alkotó egyéniségek, a nép produkálni nem, csak reprodukálni képes. A dédelgetett paraszti kulturák nem egyebek /Naumannék "mélykulturának" nevezték/, mint a magas-kulturák csapadécai, morzsái, amelyek a nép közé aláhullottak, amelyet a nép konzervál, továbbad és magához igazít. Egy-egy dal, mese számtalan variációja között mutatkozó színvonalkülönbségeket pedig arra használták fel, hogy bizonyítsák: ime a dal a továbbadás, a népben-élés során egyre csökkenő értékűvé válik.

E kérdésnek roppant nagy irodalma van. Magyarországon Naumannt komoly tudós sohasem támogatta. Az érvek, amelyeket felsorakoztattak ellene, elméletét megcáfolták. Mi csupán egyetlen dolgot emelünk ki, az egyéniségkutatás jelentős voltát. /Ld.22.p./ Azért volt zseniális törekvése ez hazánkban Kálmány Lajosnak is, mert kezdeményezésének értékét növeli, hogy jóval megelőzte a Naumann-vitát. Kálmány után az egyéniségkutatást nálunk főleg Ortutay Gyula szorgalmazta.

* Csak utalni szeretnénk arra, hogy az esztétikának egyik alapvető problémája máig is ez. A marxizmus a mágia korának vizsgálata során a munkának tulajdonítja az alapvető indítékot a szellemi kultúra kialakulásában is. A zömében kidolgozatlan kérdés tanulmányozására a hallgatót Ch. Caudwell: Illúzió és valóság. /Bp. Gondolat.1960./ c. művéhez utaljuk. A könyv végén bibliográfia ad további utbaigazítást.

ORTUTAY Gyula: Fedics Mihály
mesél. Bev.: - -. Egyetemi
Magyarságtud. Int. 1940.

DÉGH Linda: Kakasdi népmesék.
1. köt. Palkó Józsefné me-
séli. 2. köt. Palkó Józsefné,
Andrásfalvi György stb. me-
séli. Bp. Akad. Kiadó, 1955.

Az egyéniségkutatás során igazolódott, hogy vannak al-
kotó egyéniségek a nép körében. Nem hagyható figyelmen ki-
vül az a nagy hatás sem, melyet a népi kultúra gyakorol a
nem-népi kultúrára. A hatás mindig kölcsönös. A magyar iro-
dalom, zene, képzőművészet a legkézzelfoghatóbb bizonyíték
erre.

Visszatérve e kis kitérő után eredeti gondolatmenetünk-
re - A Ratzel-iskola történetiségének egyoldalúsága egy tör-
ténetietlen irányzatot hívott életre ellenhatásaként, a funk-
cionalisták iskoláját. Teoretikusa és fő képviselője a len-
gyel származású angol Broniszlav Malinowski. A magyarok kö-
zül Ortutay felszabadulás előtti munkáiban fedezhetjük fel
ennek nyomait. Tanításaik szerint a kultúrák egy egységes
és harmonikus rendszerben képzelhetők el, amelyben minden
elemnek megvan a jelentősége, funkciója, s így minden kul-
túrális jelenség egyuttal szükséges is, mert nélküle mag-
bomlana a társadalom harmonikus strukturarendszere. Hibája
persze éppen ez a merevség, mert ki állíthatja egyértelműen,
hogy minden kulturális jelenség szükséges is egyuttal. Ujab-
ban a funkcionalisták merev történetietlenségüket feladták.

A két világháború között a néprajzi gondolkozásra is
nagy hatást gyakorolt Oswald Spengler /1880-1935/ német
kulturfilozófus. Főműve az Untergang des Abendlandes. Speng-
ler a kultúrákat élő organizmusokhoz hasonlítja, minden kul-
túrának, kultúrkörnek az egyes ember fejlődési szakaszain
kell átmennie /ifjkor, férfikor, öregkor/. Minden kultúra
csak a saját életét élheti, s így több minőségileg különbö-
ző kultúra létezik, amelyek között nem lehet kölcsönhatás,
e kultúrák csak analógiák segítségével hasonlíthatók össze.
/Pl. az egyes kultúrák azonos fejlődési fókán élő tudósok
kortársak, függetlenül az időkülönbségtől; így válik a gör-
ög, apollói kultúra matematikusa, Archimédész az európai,
fausti kultúra matematikusának, Gaussnak kortársává./

Spengler tetszetős, de lényegében dilettáns elképze-
lésének óriási hatása volt és van. A halódó nyugati értel-
miség életérzéseinek önkényes belevetítése a kultúra törté-
netének multjába széleskörű rezonanciát váltott ki. Speng-
ler a német filozófia utolsó évszázadának fejlődésében lé-
nyeges láncszem: abba a nagy folyamatba illeszthető bele,
amelynek során a pedáns, racionalista klasszikus német fi-

lozófia előbb a színvonalasabb, majd mindinkább a nivótlanabb irracionális ingatag talajára került. Bár Spengler maga elítéli, helyesebben elítélve megjósolja a "cezarizmust", a nyugati kultúra legvégét jelentő diktatúrákat, kulturfilozófiája objektíve mégis a fasiszmus ideológiai előkészítőjévé válik, mint minden irracionális. "Az életfilozófia új szaka lényegileg abban van, hogy a tudományosságnak eddigi, ... diplomatikusan leplezett lefokozása... most nyílt támadásba megy át a tudomány szelleme ellen általában, az észnek amasz illetékessége ellen, hogy az emberiség fontos kérdéseit adekvát módon tárgyalja. Ez a tudományosságtól való határozott elválásra irányuló tendencia kikerülhetetlenül a dilettantizmus egy elemét viszi bele képviselőinek gondolkodás- és előadásmódjába... Spenglernél... tudatos módszer lesz ebből. Mert azzal, hogy... elutasítja az okságot és a törvényszerűséget, ... az analógiát teszi meg az okság helyébe, a hasonlósággal való - gyakran igen felszínes - játékot teszi meg a kutatás kánonjává" - írja Lukács György.*

A fasiszmus kevés nyomot hagyott az etnográfián. A kulturtörténeti iskola néhány, harmadrangu német képviselője proklamálta csupán a kultúra létrehozásának képességét a kiváltságos germán faj tulajdonságává; illetve a háboru előtt un. rasszizmus, amely a kultúrát faji jellegűnek fogta fel, találta meg könnyen kapcsolatát és érdekszövetségét a fajelmélettel.

A mai nyugati néprajztudományban a különböző lélektanirányzatok dominálnak. A pszichologizmusnak megvan az az előnye, hogy részletekben igen árnyalt, finom elemzéseket tesz lehetővé. Egészében azonban egyoldalú, torz képet ad; a lélektani törvények az etnográfiában sem alkalmasak arra, hogy koncepciók vezérgondolatává váljanak.

A magyar néprajzi gyűjtések.
Szakirodalmunk áttekintése

Magyar népköltési gyűjtemény.
Népdalok és mondák. 1-3. köt.
Pest, 1846-1848.

Magyarországon Herder hatására a század első felében kezdődik meg a ma-

gyar parasztkultúra kincseinek összegyűjtése**. Az első adalékok külföldi, német, angol összeállításokban látnak napvi-

* Az ész trónfosztása. Bp. Akad. Kiad. 1954. 370-371.p.

** Részletesebb ismertetést ld. Ortutay Gy.: A magyar népköltési gyűjtemények története. Bp. 1939., Dégh Linda: Népköltészet. Bp. Jegyzetsoksz. 1958. 57-69.p. és Cocchiara később említendő művének idevágó fejezetét.

lágot. E kezdeményezést csakhamar felkarolja a Tudományos Gyűjtemény c. folyóirat, majd a Magyar Tudományos Akadémia is. Az Akadémia gyűjtésre szólítja fel tagjait, ennek eredményeként hatalmas anyag kerül birtokába. A szerkesztési munkálatokkal Erdélyi Jánost /1814-1868/ bízták meg. Így kerül sor az akkori időkben politikai tettnek is számító munka kiadására, lírai és epikus anyaggal.*

A hetvenes évek elején a gyűjtések kiadására új sorozat indult. Magyar népköltési gyűjtemény. Új folyam. A Kisfaludy Társ. megb. szerk. 1-3. köt.: Arany László és Gyulai Pál. 4-10. köt.: Vargha Gyula. 11-14. köt.: Sebestyén Gyula. Pest - Bp. 1872-1924. Az egyes kötetek más szerkesztési elvek alapján készültek, bizonyos esztétizáló törekvések azonban a válogatásban mindig megfigyelhetők.

Kriza János: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény.
1. köt. Kolozsvár, 1863. 577 p.

Erdélyi gyűjtésével egyidőben indult székelyföldi gyűjtő körutjára Kriza János /1811-1875/. Hosszas huzavona után, főuri támogatással 1863-ban jelenhetett meg egyik legbecsesebb gyűjtésünk. Több kötete nem látott napvilágot. Kriza gyűjtésének további anyagát töredékesen a MNGy új folyamába felvették.

A Vadrózsák megjelenése után a román és a magyar néprajzosok között hatalmas vita robbant ki, amelynek hullámai majdnem napjainkig elérnek. Ezt részletesebben ismertetjük, mert akaratlanul is olyan kérdések miatt volt az összeecsapás, amelyek a századforduló nagy elvi vitájának, a Bastian-Ratzel vitának is középpontjában állottak.

* A nagyközönség számára összeállított, főleg modern válogatásokat ld! Polónyi Péter: Könyvismeret. Irodalomtudomány, nyelvtudomány, szépirodalom. Bp. KMK. 1961.

** A Kriza-gyűjtés új kiadása: Kriza János: Székely népköltési gyűjtemény. Összesítő válogatás a kiadott és kéziratok hagyatékból. 1-2. köt. Bp. Magvető, 1956.

A Vadrózsák megjelenése után Julian Grozescu: Egy pár székely "vadrózsá"-ról címmel a Fővárosi Lapokban cikket közölt /1864. 114.sz. május 20./, amelyben Krizát tolvajlással vádolja, mondván, hogy a székely népballadák nem székelyek, hanem románok, amelyeket Kriza csak lefordíthatott, mert a magyarságnak, ugymond, nincs is epikai költészete.

Nacionalista tuzlásában odáig ment, hogy a magyar szövegű balladákat egyszerűen silánynak minősítette. A nyomatékosítás kedvéért az eredeti román balladák címét is leközlí, sőt egyet teljes szöveggel is.* A magyarok fórumot adnak a románoknak, a legtöbben nyugodt, mérsékelt hangon vitáznak /Gyulai Pál, F. Szabó Sámuel, Alexits György stb./. A magyar álláspontot Ortutay szavai jellemzik leginkább: "A kutatások különben is kiderítették, hogy Grozescu vádjai rossz-hiszeműek voltak, Kriza lejegyzései hitelesek s e balladákat a székely paraszti kultúra nem is román közvetítés révén ismerte meg. Az is kiderült, hogy e balladáknak az ország más részeiben is vannak variánsai... A vita azonban arra is vezetett, hogy az egyoldalú, zárkózott nacionalista szemléletet fel kellett adni. Az etnológia s az összehasonlító folklór nagy tanítója lehet Európának: nacionalista korlátokat legyőzve a paraszti kultúrák egyesítik a népeket."**

Népdalaink kiadásával párhuzamosan nem szünetelt a gyűjtőmunka sem. A századforduló tájékának legnagyobb gyűjteményét a magárahagyatott sorsu Kálmány Lajos /1852-1919/ hagyta hátra. Ő indítja meg nálunk az egyéniség-kutatást is, számos módszertani újítást vezet be. Gyűjtésének csak töredéke került kiadásra. /Hagyományok. 1-2. köt. Vác, 1914.; Koszoruk az Alföld vad virágaiból. 1-2. köt. Arad, 1877-1878.; Kálmány Lajos népköltési hagyatéka. 1-2. köt. Szerk. Ortutay Gy. Bp. 1952-1954./

1896-ban Vikár Béla /1859-1945/ Kriza nyomában a Székelyföldre indult dallamgyűjtő körútra. Ezzel, és 1905-ben Bartók és Kodály népzene-gyűjtő körútjával új korszak kezdődik: megindul a népi dallamkincsek feltárása. Új módszerek alakulnak ki. A két világháború között már a gyűjtés komplexitására törekednek. Az eddigi gyűjtések fő hibája

* A kérdéses balladák román és magyar változatait ld. Alexits György: Vadrózsá-per. Bp. Hornyánszky, 1897.

** Ortutay: A magyar népköltési gyűjtemények története.

volt, hogy az egyoldalú lejegyzések /pl. csak a szöveg rögzítése/ abból az eleven, élő közegből szakították ki a dalokat és meséket, amelyekkel együtt adtak csak teljes képet: a népi életmód és a sokoldalú művészi megnyilatkozások együtteséből. /Népzenénk kiadásának reprezentatív vállalkozása még a Bartók és Kodály által kezdeményezett Magyar Népzene Tára./ A sokoldalú gyűjtéssel párhuzamosan néprajztudósaink szemléletében is fokozatos változásoknak lehetünk tanui. Az eddigi egyoldalú esztétizáló szempontok mellett mindinkább tért hódítanak az ideológiai szempontok is. Elkerülhetetlenné vált, hogy ne foglalkozzanak a parasztság szociális problémáival. A népet már nem a romantikus idealizáló szemléletével nézik, ez a romantikus máz lassan lehullik, és szembetalálják magukat az elnyomott, kizsákmányolt tömegek reális problémájával. A néprajztudomány komoly segítséget kap a népi írók mozgalmának balszárnyától; ezek szociográfiai munkássága teljesebbé teszi a népről alkotott képet.

A módszereknek és a szemléletnek ezt a megváltozását tükrözi az újabb gyűjtéseket tartalmazó kiadványsorozat, az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény.

A horizont kitágulását emellett az is jelzi, hogy - főleg már a felszabadulás után - a parasztság vizsgálata mellett legkiválóbb tudósaink szorgalmazták a munkásfolklor kutatását is.

A gyűjtéssel párhuzamosan indultak meg az első kísérletek is ennek az anyagnak a feldolgozására. Kezdetben tapogatódzó törekvésekkel találkozunk a magyar hősi eposz rekonstruálására, Arany Jánostól * Vikár Béláig. /Vikár a Kalevala fordítója volt, s a Kalevalához hasonló magyar naiv eposz meglétét feltételezte./ Ezek a törekvések nem jártak sikerrel, ugyyszintén problematikusak a magyar történelmi mult egységes mitológiájának rekonstrukciós kísérletei is

* Arany János: Naiv eposzunk. 1860.

/pl. Ipolyi Arnold: Magyar mythológia. Pest, Haeckenast, 1854. LVI, 600 p./.

E jószándéku, hazafias lelkesedésből fakadó kísérleteket a századforduló után csakhamar felváltja az elérhető célok kitűzése: az adott, lejegyzett népi kultúránk, a korabeli népi kultúra összefoglaló értékelése. Szintézisünk a magyar népi kultúráról a mai napig nincsen. Összefoglaló munkákkal azonban viszonylag bőven rendelkezünk. Az első összefoglalás már a század elején megszületett. /Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. 1-5. köt. Bp. Franklin, 1907-1922. A kötetek az egyes etnikai csoportokkal foglalkoznak, az 1. kötet a kalotaszegi, a 2. a székely, csángó, torockói, 3. a balatonfelvidéki pásztorelet, 4. a dunántúli, 5. a palóc népművészettel./ A két világháború között számos sikerültebb összefoglalás születik. A nevezetesebbek:

ORTUTAY Gyula: A magyar népművészet. 1. köt. A csonka haza. 2. köt. Erdély. Bp. Franklin, 1941. 2 db. Jelentős illusztrációs anyaggal.

ORTUTAY Gyula: Kis magyar néprajz. 3. bőv. és jav. kiad. Bp. Bibliotheca, 1958. 174 p.

A magyarság néprajza. 1-2. köt.: A magyarság tárgyi néprajza. 3-4. köt.: A magyarság szellemi néprajza. 2. kiad. Bp. Egyet.ny. 1941.

Legjelentősebb, legátfogóbb összefoglaló munkánk. "A mű szerzői főleg a tudományos ismertetés feladatát vállalják, s csak ott adnak

szintézist és magyarázatot, ahol már megfelelő előmunkálatok vannak" - írják az előszóban. A kor legkiválóbb néprajztudósainak kollektív munkája. Inspirációt a Hóman-Szegfű történeti szintézis adott számunkra, szerencsére annak alapvetően téves történeti koncepciója kevésbé érezteti hatását. A fejezetek végén jelentős bibliográfiai apparátus van, s így A magyarság néprajza a magyar néprajzi irodalom retrospektív bibliográfiája is.

Az összefoglaló munkák mellett részletkérdésekben számos kitűnő monográfiával, tanulmánnyal rendelkezünk. Ezek felsorolására nem térhetünk ki, bibliográfiai apparátusunk segítségével ezek felkutathatók. Tipusaihoz azonban annyit, hogy legtöbbször vagy egy tájegység, etnikai csoport, vagy község kulturáját, vagy az egyes kulturális megnyilvánulásokat tárgyalják, pl.:

GÖNCZI Ferenc: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár, Szabó ny. 1914. 689 p.

KISS Géza: Ormányság. Bp. Sylvester, 1937.

DÖMÖTÖR Sándor: Őrség. Bp. Gondolat, 1960.

BARTÓK Béla: A magyar népdal. Bp. Rózsavölgyi, 1924. LXII. 137 p.

MARÓTHY János: Az európai népdal születése. 1. köt. Bp. Akad. Kiad. 1960, 797 p.

A NÉPRAJZI TÁJÉKOZTATÁSI APPARÁTUS

A könyvtári tájékoztató munka problémáinál a könyvtárosnak mindenekelőtt a következő kérdéseket kell tisztáznia:

1. a/ melyek a kutatás bázisai a tudatos néprajzi gyűjtesek megindulása előtt és melyek ennek forrásai;

b/ milyen gyűjtemények vannak, kéziratban vagy kiadott formában;

c/ melyek a gyűjteményekben való eligazodást szolgáló segédeszközök;

2. a néprajzi irodalom áttekintésére vannak-e bibliográfiák, hogyan fedik ezek a számunkra szükséges irodalmat.

A fenti pontokkal kapcsolatban mindig meg kell vizsgál-

ni, hogy a rokontudományok milyen segítséget nyújthatnak a tájékoztatásban.

A továbbiakban e pontok alapján részletezzük a tájékoztatás apparátusát és kérdéseit.

A forrásokban és a gyűjteményekben való eligazodás

A kutatás a néprajzi forrásanyagra támaszkodik. Ez a forrásanyag a nép tevékenységének, életmódjának, gondolkodásának valamely mozzanatát rögzítő dokumentum. E források egyik csoportja a tárgyi források /szerszámok, eszközök, ruházat stb./. A tárgyi források gyűjtése, rendezése, feldolgozása nem könyvtári feladat, ezért - a hallgató nyilván észrevette - az eddigiek során ezt el is hanyagoltuk. A tárgyi források gyűjtése, megőrzése a múzeumok feladata. Magyarországon 1872-ben alakult önálló néprajzi osztály a Magyar Nemzeti Múzeum keretében, Xantus János /1825-1894/ kezdeményezésére és vezetésével, 1925-ben került a mai helyére /Bp. VIII., Könyves Kálmán krt. 40./, 1947-ben önállósult Néprajzi Múzeum néven. Önálló könyvtári osztálya van. A vidéki múzeumok a tájjellegű néprajzi anyagból rendelkeznek értékes gyűjteménnyel, de minden múzeumban őrzött tárgyi emlékek érdekelhetik az etnográfust.

Mondottuk: a tárgyi hagyatékok kezelése nem könyvtári feladat, de az ezekről készült fényképmásolatok, rajzok, leírások, reprodukciók már tartozhatnak a könyvtárak gyűjtőkörébe, ezért nem zárkozhattunk el ettől a területtől sem.

A nép szellemi életének produktumait rögzítő dokumentumok közül a fonográf-hengerek, hanglemezek, magnetofonszalagok őrzése sem könyvtári feladat, azonban ezeknek előbb-utóbb megtörténik papírra való rögzítése.

A tárgyi forrásokról áttekintést adhatnak a múzeumok kiállítási katalógusai /ilyen pl. Bátky Zsigmond: Kalauz a

Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi gyűjteményében. Bp. 1929/, vagy az egyes gyűjteményekről készült szakszerű szisztematikus leírások /pl. Szolnoky Lajos: Az Országos Néprajzi Múzeum guzsalygyűjteménye. Bp. 1951./. A Néprajzi Múzeum valamely néprajzi orgánumban időközönként beszámol gyűjteményeinek, adattárának gyarapodásáról.

A leírások, az írott /helyesebben leírt/ forrásanyag kétféle lehet: rögzítheti a gyűjtő megfigyeléseit a nép életmódjára, szokásaira vonatkozóan, vagy a nép produktumait, meséit, dalait stb.

A nem-tárgyi forrásoknak - számunkra ez a lényegesebb - kiadásait láttuk az előző fejezetben. E gyűjtések nagyobbik része azonban nem került kiadásra, ezeket könyvtárak kézírattárai őrzik. A legjelentősebb kéziratos anyaggal a Néprajzi Múzeum adattára, az Országos Széchényi Könyvtárnak, az MTA Könyvtárának kézírattára és a sárospataki Egyházkerületi Nagykönyvtár rendelkezik. /Az utóbbi a tudatos gyűjtést megelőző korszakról./ Nem hanyagolhatók el könyvtáraink helyismereti gyűjteményei sem.

Külön problémaként jelentkezik a néprajzi kutatás forrásanyagának előteremtése azokból és azokról a korszakokról, amelyekben nem foglalkoztak tudatosan néprajzi gyűjtéssel, s ez gyakorlatilag az egész XIX. század előtti kort jelenti. E korszak forrásait az alábbiakban Dégh Linda alapján részletezzük.*

- a/ A krónikákban elsősorban a honfoglalással kapcsolatos mondák, a hun-magyar mondakör anyagát találjuk;
- b/ a kodexirodalomban elsősorban legendáinkat;
- c/ a hitvita-irodalom számos igen értékes adatot tartalmaz, /főleg Pázmány és Bornemissza könyvei/;
- d/ a széphistóriák, népkönyvek rendkívül sok mese-elemet tartalmaznak;
- e/ a régi magyar költészet, mert költőink életművét /Balassi, Zrínyi stb./ erősen befolyásolta a korabeli népköltészet;
- f/ a XVI-XIX. században keletkezett kéziratos énekgyűj-

* Népköltészet. Bp. Felsőoktatási Jegyzetsz. 1958. 48-56.p.

temények zenei, irodalmi, folklorisztikai szempontból egyaránt jelentősek /egy részük kiadva/;

- g/ a ponyvafüzetek /a XVIII. századtól kezdve/ közvetítő műfajt képviselnek a népi és nem-népi irodalom között;
- h/ a kalendáriumok, csiziók a nép olvasmányai voltak, s a hiedelmek kialakításában, megőrzésében jelentékeny szerepük volt; lakodalmi köszöntőket, alkalmi verseket, énekeket is közölnek;
- i/ végül a XVIII-XIX. századi periodika-irodalomban számos helyen találunk népszokásokról leírásokat; ritkábban népdalokat, balladákat is közölnek.

Végignézve e forrásokat, azt látjuk, hogy itt a rokon-tudományok apparátusára vagyunk utalva: a történettudományi forráskiadványok és bibliográfiák, a nyelvtudományi forráskiadványok és bibliográfiák, de nem utolsósorban a nemzeti bibliográfia rendszerének megfelelő ciklusai, típusai aknázhatók ki /RMK, Petrik-ciklusok, sajtóbibliográfiák stb./. A megfelelő nemzetközi anyag nyilván ugyanezekben a műfajokban található, mind a forrásokat, mind az ezek felkutatására szolgáló apparátust illetően.

A rokonterületek kiaknázására elég talán egyetlen konkrét példa is. A Bankó-Lőrincze nyelvjárási bibliográfia közli a nyelvjárási szövegek publikálásának adatait; e nyelvjárási szövegek persze legtöbbször mesék, versek, de mindenképpen kutatási célokra alkalmas közlemények, amit a nyelvtudomány a saját szempontjai szerint vizsgál. Ugyanezen szövegközlések a néprajzi kutatás tárgyául is szolgálhatnak néprajzi szempontból. Vagy amit a nyelvész a népi gondolkodásmódról megállapít, azt a néprajzos az adott etnikum, etnikai csoport átfogóbb jellemzése során az összképbe beillesztheti.

A kutatások során gyakran kell bizonyos nyelvi nehézségekkel megbirkóznia a kutatónak, ha a szöveg valamelyik tájnyelven íródott, vagy olyan nyelvi fordulat van benne, amelyet az irodalmi nyelv nem ismer. Itt csupán utalunk erre a körülményre, a tájszótárak, szólás- és közmondásgyűjtemények használható anyagát a nyelvtudománynál részletezzük.

A gyűjtemények, még akkor is, ha rendezett gyűjtemények, csupán adathalmazként állnak a kutató előtt. Mivel a néprajzi forrásanyagnak megvan az a specialitása, hogy egy dalnak, mesének, tréfának számtalan változata került lejegyzésre s e variánsok a folyamatos gyűjtés során egyre szaporodnak, szükségessé vált rendet teremteni a változatok, motívumok, az egész forrásanyag özönében.

Az erre irányuló munkálatok a századforduló körül kezdődtek, és a finn folklorisztika elvitathatatlan érdeme, hogy a tipuskatalógus szükségességét észrevette és létrehozását szorgalmazta. Bár nálunk Katona Lajos a finnektől függetlenül megkezdte a mesék tipizálását, a nemzetközi köztudatban e kezdeményezés nem vált ismertté Katona korai halála miatt, munkája folytatójának, Berze Nagy Jánosnak tipuskatalógusa pedig hosszú ideig kéziratban hevert, s így a magyarok uttörő munkásságát nem méltathatták érdemeik szerint.

Az első tipuskatalógus Antti Aarne Verzeichniss der Märchentypen-je volt /Helsinki, 1910., a Folklore Fellows Communication sorozat 3.sz. tagjaként jelent meg/. Aarne a népmesék egy-egy típusát számmal látta el, és ún. "ablakokat", üres számokat hagyott a további típusok számára. E munka megjelenése után csakhamar megindult a nemzeti keretek között folyó mesetipizálás az Aarne-szisztéma szerint.

Kiderült azonban, hogy a mesék tipizálása lehetetlen a motívumok tipizálása nélkül.* /Megjegyezzük: Katona és Berze Nagy motívum- és típusosztályozást kezdtek!/. Ennek nyomán az Aarne szisztémát Stith Thompson átdolgozta; munkája: Motif-index of folk-literature. A classification of narrative elements in folk-tales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books and local legends. Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia, 1932-1934., szintén a FFC sorozatban.**

Thompson tehát meseelem /motívum/ és mesetípus katalógust készített. A nemzetközi szakirodalomban csupán e rendszer számára hivatkozva utalnak egy-egy típusra. Pl. AaTh 449. azt jelenti, hogy az Aarne-Thompson rendszerben a 449. szám alatt található típusról, vagy e típushoz tartozó óriási epikus anyag valamely darabjáról, változatáról van szó.

Thompson nemcsak a módszerekben hozott újítást, hanem

* Ld. bővebben: Thompson, S.: Egy típus- és motívumjegyzék célja és jelentősége. = Ethn. 1944. 53-58. p.

** Új kiadása: Thompson, S.: Motif-index ... Rev. and enl. ed. Vol. 1-6. Bloomington, Indiana Univ. Press. 1955.

számos új típust is meghatározott, ezek Aarne üresen hagyott számainak egy részére kerültek. A munkálatok során kellett tisztázni néhány elvi kérdést is, így a típusnak, motívumnak meghatározását kellett adni. Thompson szerint a típusnak önálló létezése van, teljes elbeszélésként mondható el, nem függ más meséktől, míg a motívum része a mesének /vagy más műfajnak: legendának, balladának stb./, csak a hagyományban képes fennmaradni, fennmaradásához szükséges, hogy valami rendkívüli legyen benne. A motívumoknak három osztályát különböztette meg /szereplőkkel kapcsolatos motívumok, a cselekmény háttérének elemei és a cselekmény elemei/. A mesék osztályozása pedig állatmesékre, tulajdonképpeni vagy tündérmesékre, tréfásmesékre történt.

BERZE NAGY János: Magyar népmesetípusok. 1-2.köt. Pécs, Baranya Megyei Tanács, 1957.

A külföldi munkálatokkal párhuzamosan készült, Katona kezdeményezése nyomán Berze Nagy motívum és típuskataló-

gusa. A típusokat szintén az AaTh rendszerben írja le, bizonyos különbségek azonban elkerülhetetlenné váltak, amit a használatnál figyelembe kell venni. Az AaTh rendszer üres számainra Berze Nagy számos új, általa meghatározott típust írt le. Az Aarne és Berze Nagy rendszer között nincs eltérés, de az Aarne-Thompson rendszert nem vehette már mindig figyelembe, ezért előfordul, hogy az AaTh rendszerben ugyanazon a számon más típus van, mint a magyar katalógusban. Ezeket az eltéréseket Berze Nagy csillagokkal jelzi. Egy csillag azt jelenti, hogy Berze Nagy által meghatározott típus, amely nem szerepel sem az Aarne, sem az Aarne-Thompson rendszerben. Egy csillag zárójelben azt jelenti, hogy Berze Nagy meghatározása, de hasonlít az előbbieket által meghatározott valamely típushoz. Két csillag azt jelenti, hogy Berze Nagy Aarne rendszeréhez képest új meghatározást adott, de az AaTh rendszerben ezen a számon más típus van. Ha az új meghatározásra az ablakok kevésnek bizonyultak, Berze Nagy egy számra több típust vett fel, ezeket római számmal különböztette meg egymástól. - A magyar mesekatalógus a típusokat motívumokra bontja, közli a mesék származási helyét, a közlés idejét, nyelvét és a közlő nevét. Az 1933-ig megjelent meséket dolgozta

fel. Utal a külföldi változatokra. A katalógus kiegészül a feldolgozott gyűjtemények mutatójával /bibliográfiai szempontból kiaknázható! / és a legfontosabb összehasonlító irodalom bibliográfiájával.

A tipuskatalógusok az összehasonlító folklór nélkülözhetetlen szerszámai. Rendet teremtenek az óriási epikus anyagban. Mondhatjuk: a kutatás elemi feltételeit teremtik meg, amikor pl. a sokezer, sokszázezer mesében megkeresik az összetartozókat, a típust, ehhez rendelik hozzá a változatok özönét. Egységes terminológiát teremtenek, nemcsak egy országon belül, hanem egyetemesen, ezáltal lehetővé válik a kutatási eredmények egybevetése, összesítése is. Végül segítségükkel végezhetők el azok a munkálatok, amelyekkel nehezen birkózott meg a folklór: az egyes kulturák érintkezésének, a kulturális elemek elterjedésének irány és intenzitás szerinti vizsgálata. Mindezt e katalógusok teszik lehetővé, s ezzel az egész néprajztudomány nagy lépést tehet előre.

Magyar néprajzi atlasz A kulturális elemek területi elterjedésének vizsgálatát szolgálják a néprajzi térképek, atlaszok. A Magyar néprajzi atlasz terve már a világháború előtt felvetődött, munkálatai azonban csak 1958-ban kezdődtek. Az atlasz hazánk területén mintegy 300-400 un. kutatási pontot jelöl meg, az atlasz valamennyi térképén ugyanazokat. Minden térkép valamely, kulturánkra jellemző elemnek, /tárgynak, eszköznek, motívumnak/ a kutatási pontokra jellemző változatát mutatja. Persze szó sincs arról, hogy valamennyi elem valamennyi változatát feltérképezzék, ezért vigyázni kell, hogy a kutatási pontok olyan helységek, falvak, lakott helyek legyenek, amelyek egy etnikai egység, csoport sajátosságait hűen képviselhetik, másrészt a vizsgálatra kijelölt eszközöknek, elemeknek szintén jellemzőeknek kell lenniük. Mivel a néprajz a területi

elterjedések vizsgálatát történeti módszerekkel végzi, történeti folyamat eredményeként vizsgálja, az atlasz három időpont, 1880, 1910 és napjaink állapotát tükrözi. A Magyar néprajzi atlasz munkálatai folyamatban vannak, elkészülésével komoly kutatási - számunkra tájékoztatási - segédeszköz lesz.

A nyelvészek szintén dolgoznak a magyar nyelvatlaszon, az MTA Nyelvtudományi Intézete már közel egy évtizede készíti. A nyelvatlasz nyelvünk vizszintes tagozódásának térképét tartalmazza majd, tehát a néprajz is fel tudja használni saját kutatásai során.

A szakirodalomban való tájékozódás

A néprajzi irodalomban való eligazodás segédeszközei a néprajzi és a rokontudományi bibliográfiák. /Mondanunk sem kell, hogy a fentebb vázolt egyéb tájékoztatási segédletek forrásai szintén e bibliográfiák./

Volkskundliche Bibliographie

A külföldi szakirodalom egyetemes rendszerezése már a

század elején megindult. 1917-es tárgyévvel 1919-ben jelent meg a néprajz máig is egyik legfontosabb kurrens bibliográfiája, a Volkskundliche Bibliographie. Szerkesztője a kiváló, de meglehetősen arisztokratikus gondolkozású svájci professzor, Eduard Hoffmann-Krayer volt /1919-1929 között/, majd Paul Geiger, utabban Robert Wildhaber. Az éves, néha kétéves, vagy nagyobb időszak anyagát összefoglaló kötetek átlag 6-8 ezer tétellel kötetenként az európai parasztkulturákra vonatkozó irodalmat tartalmazzák. Népszerűsítő munkákat, recenziókat nem vesz fel. A magyar anyag 1919 és 1939 között Solymossy Sándor közreműködése révén szépen szerepel benne.

International bibliography
of social and cultural
anthropology

A nemzetközi szakirodalom má-
sik fontos forrása az UNESCO
kiadásában évenként megjelenő

International bibliography of social and cultural anthropology
- Bibliographie internationale d'anthropologie sociale et
culturelle, 1958-ban indult 1955-ös tárgyévvel. Szerkesztési
elvei az UNESCO többi éves kurrens bibliográfiájához hason-
lók: szakrendi /kilenc főosztályra tagozódik/, betűrendes
szerzői index-szel és tárgymutatóval. Mintegy 500 folyóíra-
tot dolgoz fel, a magyarokat 4-6 folyóirat képviseli. A két
kurrens nemzetközi bibliográfia inkább kiegészíti egymást,
mint átfedi, hiszen a Volkskundliche Bibliographie csak az
európai parasztkulturákkal foglalkozik. /A német szóhaszná-
latban a Völkerkunde az őstársadalmakkal, a Volkskunde a pa-
rasztkulturákkal foglalkozó ágazat./

Index Ethnographicus

A nemzetközi szakirodalmat is fi-
gyelemmel kíséri és rendszerezi az

Index Ethnographicus /a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Múze-
umának Könyvtári Tájékoztatója. Szerk. Sándor István és Ta-
kács Lajos, később Sándor István/. 1956 júniusától évente
kétszer jelenik meg. Igen jól szerkesztett, rugalmasságról
tanuskodó számaiban a nemzetközi és magyar szakirodalom át-
lag 14-16 soros recenzióval ellátott, szakrendbe rendezett
regisztrálása mellett számonként speciális összeállításokat
hoz. Az első számban pl. a magyar néprajz bibliográfiai for-
rásanyagát közli, más számokban témabibliográfiákat, személyi
bibliográfiákat közöl. Rövidebb publikációk is megjelennek az
Index-ben. Az 1959.évi egyik szám 1958 teljes magyar néprajzi
anyagát hozza. Helyes könyvtári szemléletére jellemző, hogy
bibliográfiákról, kézikönyvekről igen sok tételt találunk
benne, pl. nagyon sok magyar helyismereti bibliográfia ismer-
tetését.

A magyar parasztkulturára vonatkozó szakirodalom megtalálható a Magyarság néprajza c. munka egyes fejezetei végén. Ha bővebb irodalmát akarjuk adni egy-egy kérdésnek, a régebbi irodalom feltárására a Magyarság néprajza csupán a kiindulópontot jelenti. Innen elindulva azonban a legtöbb esetben felgöngyölíthető a lényeges tanulmány-anyag.

A kutatót érdekelheti a magyar népköltészet külföldi visszhangja is. A külföldön megjelent fordítások bibliográfiáját Gulyás Pál állította össze Népköltészetünk idegen nyelvű fordításai című tanulmánya végén, amely az Ethnográfia-ban jelent meg /1917. 112-127. p. és 278-303. p./. A tanulmány is inkább bibliográfiai szemle. A bibliográfia a második közlemény végén mintegy negyven hasábot tesz ki.

A régebbi szakirodalom feltárásához nagy segítséget nyújt a magyar néprajztudomány legfontosabb folyóiratának, az Ethnographia-nak /indult 1890-ben/ első 50 évéhez Szendrey Zsigmond által összeállított mutató.

SÁNDOR István: Magyar néprajztudomány 1945-1955. Válogatott bibliográfia. Bp. Tankönyvkiadó, 1956.

A magyar parasztkulturára vonatkozó felszabadulás utáni irodalom bibliográfiája.

/Bibliográfiák az egyetemi oktatás számára c. sorozatban jelent meg./ Kiegészítése az 1955 utáni évekről előkészületben. A bibliográfia címe megtevesztő, mert nem a magyar néprajzi irodalmat rendszerezi, hanem helyenként külföldi szerzők műveit is regisztrálva a magyar népeletre vonatkozó irodalmat. Szakrendi, jól szelektált címbibliográfia.

Ha a forrásoknál utaltunk arra, hogy ezek felmérésénél a rokonterületek forrásanyagát regisztráló nyelvészeti, történettudományi stb. bibliográfiák felhasználhatók, ugyanugy áll ez a vonatkozó szakirodalom kutatására is. A helyismereti, történeti stb. bibliográfiák felsorolása csupán ismétlé-

sekre kényszerítene bennünket, ezeket az illető szaktudományoknál tárgyaljuk.

A néprajz folyóiratai:

Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae,
Bp. 1950-től, többnyelvű.

Ethnographia, Bp. 1890-től.

Igen sok néprajzi tanulmány jelenik meg az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának közleményeiben /Bp. 1950-től/ és a rokontudományok folyóirataiban is.

A KÖNYVTÁR FELADATAI A NÉPRAJZI ISMERETTERJESZTÉS TERÜLETÉN

Vegyük számba végül, hogy a könyvtárosnak milyen feladatai vannak a népi kulturák népszerűsítése terén, a helyes szemlélet kialakításában, e munkában milyen könyvanyagra támaszkodhat, s e feladatok hogyan kapcsolódnak a könyvtári nevelőmunka egészéhez.

A könyvtárosnak a néprajzi irodalomban való jártasság elengedhetetlenül szükséges, hiszen a könyvtárak a műveltségi színvonal emelésének, a kultúra terjesztésének legfontosabb intézményei, a néprajz pedig a kultúrával foglalkozó legátfogóbb tudományok egyike. A könyvtárosnak általános nevelőmunkája során számos olyan kérdéssel kell foglalkoznia, amely néprajzi ismeretek segítségével oldható meg. Szempon-tunkból két nagyon fontos probléma adódik mindezzel kapcsolatban.

Az egyik, hogy meg kell küzdeni azzal a téves szemlélettel, amely a népi kulturákat mélységesen lebecsüli. Téves ez a szemlélet, retrográdnak is mondható, gyökereit pedig a kulturátlanságban kell keresni. A népi kultúra igazi ellensége a kispolgári giccs, tömegbázisa pedig az Elfújta a szél, a Cronin-regények, Harsányi-regények olvasóközönsége, az érzelgős szindarabok látogatói, akik lakásukat csörgező, nyárfaszegélyes patakok tájképeivel zsufolják tele.

Ezekből a művészetpótló nagyipari termékekből hiányzik az igaz művészi látásmód. Problémátlan ábrázolás ez, amely szemlélőjét, olvasóját, nézőjét megkíméli a gondolkodás kényszerétől, "művészi" hatását az izléstelenségre építi. A legnagyobb baj az, hogy a kultúra tudatos elsajátítása terén az első lépéseket próbálgató munkás és paraszti tömegek minduntalan ennek a szórakoztató iparnak a termékeivel találkoznak, amelyet pallérozatlan és lelkiismeretlen üzletemberek művészet címen árulnak. Hamis az az elterjedt nézet, hogy kezdő olvasónak, színháznézőnek először ezeket kell adni, ha űrül a könyvtáros, hogy "legalább" már ezt képesek befogadni. A giccs izlésformáló ereje sokkal nagyobb, semhogy később innen ut vezethetne a komoly művészet felé. Nem igaz, hogy a ponyva elvezet a besztszellerhez, a besztszeller az igazi irodalomhoz: ez két külön ut, amely nem egymásra épül, hanem külön irányba fut. A giccs utja zsákutca, aki erre téved, az olyan "nevelésben" részesül, amelyet talán sohasem tud levetkőzni. Hamis az az álláspont is, amely a szórakoztatás jelszavával hirdeti ennek az álművészetnek a létjogosultságát. Igaz műalkotások szórakoztatnak igazán, adhatnak derűs pillanatokat, csak megfelelően kell a könyvtárosnak kiválasztani, ajánlani az alkotásokat. Igaz művészet is lehet "könnyű". Mert a giccs apologétái saját maguk igazolására hamis logikára építik érvelésüket, amikor a művészi-művészietlen fogalmakat "nehéz, komoly" és "könnyű" műfajnak igyekezzenek kijátszani.

Miért mondjuk el mindezt a néprajz kapcsán? Két okból. Egyrészt azért, mert ez a giccsot védő, pártoló szemlélet mindig a népi művészet lebecsülésével párosul, másrészt, mert a népi művészet olyan szorosan fonódik össze az egész kultúrával, hogy nem egyszerűen a népi kultúrát ért támadásról van szó, hanem az egész kultúrát megszégyenítő jelenségekről.

De nemcsak a kispolgári művésziesskedés tömegtermékeitől kell óvnunk a kultúrát, különösen a népi kultúrát, ha-

nem attól is, hogy ezt a népi-kulturát felhígítva, meghamisítva pótolják valamiféle álnépiséggel. Az Erdőszélen nagy a zsivaj láрма, a Hazudnak a gyöngybetűk, az ugynevezett "magyar"-nóták, a kicsifalu harangszóval teli romantikáját verselgető poéták epigon költészete idegen a népi művészettől, népdalaink, verseink lényege hiányzik ezekből; az igaz élet-érzések egyszerű, de nagy erejű spontaneitását szentimentalizmussal helyettesítik. Végeredményben ez a kispolgári izlés másik megnyilvánulása.

A könyvtáros nem bízhatja magát e tekintetben a kiadókra, színházakra, a rádióra stb. A könyvkiadók fontos szerepet kapnak kulturális életünkben, de gazdasági vállalkozások is, a színházak szintén sokszor kénytelenek megalkudni külső szempontok miatt. Az a nagy mozgalom, amely az utóbbi egy-két évben indult az álművészet ellen, gyakran azt a téves illuziót keltette, hogy csak a multban születtek giccses alkotások, mert mindig azokról beszéltek. Veszélyesebb az a giccs, amely napjainkban születik, mert friss és a megváltozott viszonyokhoz való bámulatos alkalmazkodóképességről tett tanubizonytságot.

A kultúra minőségi kategória: ne csak emelkedő statisztikákkal igyekezzünk munkánk eredményeit felmérni - bár erre is szükség van - mert a statisztika inkább mennyiségi felmérés. /Félő, hogy a tulajdonképpeni feladatok elvesznek ennek a mennyiségi buzgólkodásnak a divatjában./

Sovinizmustól, nacionalizmustól mentes igaz nemzeti öntudat kialakítását kell elérnünk. Ennek elemi feltétele saját nemzeti kulturánk megbecsülése. Ma már népi kulturánk oktatására több tanszéket szerveztek, az Akadémián Állandó Néprajzi Bizottság alakult, amely a kutatásokat irányítja, rendszeres, tervszerű gyűjtésekkel gyarapítják a Néprajzi Múzeum anyagát, színvonalas folyóirataink vannak. Ezek a fázisok csak akkor kapnak igaz értelmet, ha a kulturális javak szétsugárzására hivatott szervek, köztük a könyvtárak

ezeknek az erőfeszítéseknek eredményeit eljuttatják a néphez.

Milyen könyvanyag az, amelyre a könyvtáros ebben a munkában támaszkodhat?

BODROGI Tibor: Mesterségek születése. Kis egyetemes tárgyi néprajz. Bp. Gondolat, 1961. 177 p.

Kezdő olvasó vagy kívülről érdeklődő számára adjuk ezt a könyvecskét kézbe. Összefoglaló magyar nyelvű munka

e tárgykörből más nincsen. Konceptiója miatt, összefoglaló jellege miatt szakemberek is forgathatják. Azért említjük ezt a könyvet az első helyen, mert számos olyan fejezete van, amely bepillantást nyújt a néprajz egészébe. Így a néprajz fogalma, rendszere, kialakulása színes bevezetőt jelent a könyv elején. /E jegyzettől sok helyen eltérő felfogást képvisel, összevetésre a hallgatónak is olvasásra ajánljuk./ Miután az olvasónak megfelelő képe van a néprajzról, tér rá a könyv tulajdonképpeni mondanivalójára, a tárgyi néprajz eddigi eredményei alapján az élelemszerzés, táplálkozás, gazdaságkodás, ezek eszközeinek, a lakóhelyépítés stb. kérdéseinek és az ezekkel kapcsolatos népi szokások ismertetésére. - Hasonló könyve Bodrogi Tibornak a Társadalmak születése /Bp. Gondolat, 1962./. Ez a szociális néprajz egyetemes eredményeit foglalja össze, a társadalmi csoportok kialakulásával, a rokon kapcsolatokkal, az együttélés szokásaival és az élet ciklikus mozzanataival /születés, házasság, halál stb./ fűződő szokások, hiedelmek leírásával foglalkozik. - Bodrogi könyvei nem nehéz olvasmányok. Jól válogatott adatanyaga hi-telessé teszi megállapításait. Bizonyíték arra, hogy az egyszerűség nem vonja maga után szükségképpen a színvonal csökkenését. Könyvei végén a témához kapcsolódó mintegy másfél oldalas bibliográfiát közöl a modern külföldi irodalomból.

A magyarság népi kultúráját összefoglaló munkákat láttuk az előző fejezetben. Ezek közül Ortutay Kis magyar nép-

rajzát ajánljuk, amely "... a magyar - s így közvetve az európai - néprajztudomány eddigi eredményei alapján elsősorban az érdeklődő fiatalságnak s csak ezután a nagyközönségnek néhány fejezetben összefoglalja a magyar parasztságra vonatkozó tudnivalók fontosabbjait."

COCCHIARA, Giuseppe: Az európai folklór története. Bp. Gondolat, 1962. 657 p.

Igényes, bizonyos előképzettséggel rendelkező olvasónak, aki a néprajz, szü-

kebben a szellemi néprajz kérdései iránt érdeklődik, ezt a művet adhatjuk. Haladó, nem marxista tudománytörténet. Mivel a magyar folklór eredményeiről a könyv egyetlen helyén sincs semmiféle utalás, Ortutay Gyula e hiány pótlására a könyvet egy rövid fejezettel kiegészítette.

Ha az igények ennél differenciáltabban jelentkeznek, a tanult bibliográfiai források alapján a kívánt tanulmányokat meg tudjuk találni.



1974 MAR